

Isoisän ja -äidin kieli

Mitä merkitystä voi olla isovanhemman lapsuuden kielellä? Voiko merkitystä olla vain yhdellä sanalla?

Kaksi pientä tarinaa havainnollistakoot vastausta näihin kysymyksiin. Tarinat ovat Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -haastatteluaineistosta, jossa eritaustaisia ja eri-ikäisiä Suomessa asuvia on haastateltu noin tunnin verran (ks. Sata suomalaista -blogi). Ko koelmassa vähemmistökielten puhujia on mukana runsaasti, ja tässä kirjoituksessa huomiota saavat henkilöt, joille Suomessa pitkään puhuttu jiddişi ja karjala ovat läheisiä kieliä. Esittelen ensin haastatellut ja nämä kielet, joita he ovat lapsuudestaan asti käyttäneet mutta jotka eivät ole laajasti siirtyneet puhujien suvussa eteenpäin.

Anneli on syntynyt 1940-luvulla Savossa, jonne isän karjalaista sukua oli tullut Salmista. Hänelle karjalaa puhuva mummo oli rakas ihminen, ja karjalan kieli oli osa arkea. Koulussa karjala jäi syrjään, mutta sittemmin tämän kielen vahvistaminen on ollut hänelle tärkeää. Joskus karjalan kieli sekoitetaan Suomessa puhuttaviin kaakkoismurteisiin, joita jokapäiväisessä kielessä karjalaksi nimitetään. Karjalan kieli on kuitenkin eri asia. Se on suomen läheisin sukukieli, jolla on omia murteita: vienankarjala, eteläkarjala ja livvin- eli aunuksenkarjala. Karjala alkoi 1900-luvulla muun muassa sotien ja yhtenäiskulttuuri-ihanteiden vuoksi nopeasti sulautua ja kadota, mutta 2000-luvulla se on saanut jälleen lisää näkyvyyttä ja sen arvostus on kasvanut (ks. lisää karjalasta Suomessa esim. Sarhimaa 2017; Tănczos 2022). Anneli kertoo lastensa ymmärtävän jonkin verran karjalaa, koska heidän isoisänsä puhui sitä, mutta

omat lapsenlapset, *punukat*, eivät ymmärrä, ja heidän kanssaan hän puhuu suomea.

Salomon puolestaan on syntynyt 1910-luvulla Viipurissa, ja sotien jälkeen hänen asuinpaikkansa on ollut Helsinki. Jiddişi oli hänen toinen lapsuuden kielensä. Lapsilleen hän puhui vain suomea, jiddişiä vaimon kanssa salakielenä. Suomessa jiddişiä puhuivat alkuaan Helsinkiin 1800-luvulla muuttaneet juutalaiset. Nämä omaksuivat jiddişin rinnalle kanta-kaupungin silloisen valtakielen ruotsin, kunnes suomenkielistyminen valtasi alaa 1930-luvulta lähtien. Karjalan tapaan jiddişin arvostus oli pitkään vähäinen, minkä vuoksi moni vaikenä tällä kielellä useita vuosikymmeniä eikä kieltä yleisesti haluttu siirtää jälkipolville. Tätäkin kieltä on alettu arvostaa viime aikoina Suomessa, mutta jiddişinpuhujia on harvassa (ks. lisää jiddişin käytöstä ja kielenvaihdosta Muir 2009). Salomon on vanhemmiten käyttänyt vanhaa kotikieltään jonkin verran esimerkiksi kuorossa, jossa on ollut ohjelmistossa jiddişinkielisiä lauluja.

Annelia ja Salomonaa haastatteli eri haastattelija, ja puheena molemmissa haastatteluisissa olivat muun muassa kielet, joita haastatellut puhuvat lastensa ja lastenlastensa kanssa. On mielenkiintoista, että molemmilla esiin nousee samantapainen arjen tilanne siitä, kuinka yksi merkittävä sana on siirtynyt lapsenlapselle.

Haastattelussaan Anneli kuvaa, että yksi hänen lapsenlapsistaan on pian kolmevuotias ja ”häntä mie käy akkiloimas hoitamas”. Lapsenlapsen toinen kotikieli on ruotsi, ja vaikka suomi on tavanomainen kieli kommunikoinnissa lastenlasten kanssa, joskus Anneli puhuu, *pagisee*, karjalaa. Ainakin yksi erityinen sana

on kolmivuotiaan aktiivisessa käytössä: ”Kumie mene hakemaa hänet päiväkoist niin häi sanoo paapuska tulloo.” Paapuska tarkoittaa isoäitiä, jolle on karjalassa monia muitakin nimityksiä. Annelin käyttämä, suomen kielestä erottuva sana on levinnyt myös muiden lasten suuhun: ”ja muutki päiväkodin lapset jo huutaa, että Kreetta, paapuska tullee.”

Salomon kertoo myös puhuvansa lastenlastensa kanssa suomea, mutta heidän kielestään hän korostaa yhtä seikkaa: ”kaikki kutsuvat minua zeideksi.” Zeide on jiddiksi isoisä. Hän havainnollistaa sanan käyttöä samaan tapaan kuin Anneli kuvaamalla päiväkodissa tapahtunutta: ”zeide tuli”, huusi siellä ollut lapsenlapsi Salomonin nähdessään. Salomon levittää kädet auki eläytyen pikkupojan huudahdukseen. Tarina jatkuu kuvauksella, miten muut pojat huomioivat Salomonin tämän käydessä joskus kylässä: ”siel oli muitaki suomalaisi poikia, nii suomalaiset pojat sano, kato, Dani, sinu zeide tuli.”

Esitän näihin kertomuksiin kolme näkökulmaa.

Ensinnäkin ne osoittavat tarinan voiman. Kielenkäytön merkitykset konkretisoituvat oman elämän tapahtumissa. Niissä ne jäävät muistiin ja siirtyvät eteenpäin, kuten Annelin ja Salomonin haastattelussa esittämät tapahtumat. Tarina viestii puhujan kielellisestä historiasta, merkittävistä ja kertomisen arvoisista tapahtumista.

Toiseksi lyhyet tarinat näyttävät yhden sanan voiman. Yksi sana tiettyssä tilanteessa voi olla merkityksellinen ja moniulotteinen, ja näissä kuvauksissa sillä on symboliarvoa, joka

yhdistää sukupolvien kokemuksia. Haastatellut kertovat kuulemistaan aikaan ja paikkaan kytkeytyvistä sanoista selvästi ilahtuneina.

Kolmanneksi puhujille tärkeän sanan käyttö on herättänyt huomiota ympäristössään. Muutkin lapset ovat omaksuneet sen, ja siitä on tiettyssä tilanteessa tullut myös heidän kielitään. Tämä on kertojille positiivinen yllätys.

Kummankin kertomuksen ytimessä on isovanhemman lapsuuden kielen sana; siihen on ladattu paljon. Sana on merkityksellinen, se värittää lastenlasten elämänpiiriä näkyvästi. Kun lapsenlapsi sanoo *zeide* tai *paapuska*, se kantaa perintöä, historiaa ja tunteita.

Kaarina Hippi

Tutkijatohtori
Oulun yliopisto

Kirjallisuus

- Muir S. Jiddiisistä ruotsin kautta suomeen: Helsingin juutalaisten kielenvaihoista ja etnolekteistä. *Vierittäjä* 2009;113(4):533–56. <https://journal.fi/vierittaja/article/view/4221>
- Sarhimaa A. Vaietet ja vaiennetut: karjalankieliset karjalaiset Suomessa. *Tietolipas* 256. Helsinki: SKS, 2017.
- Sata suomalaista -blogi. Internet: <https://blogs.helsinki.fi/100suomalaista/> (viitattu 25.8.2022).
- Tánczos, O. Kotoperäiset kielet monikielisessä Suomessa – Millainen on karjalan kielen asema? *Tieteessä tapahtuu* 2022;40(3):18–23. Internet: <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/3-2022/kotoperäiset-kielet-monikielisessa-suomessa-millainen-karjalan-kielen-asema> (viitattu 25.8.2022).